

ПОДАТКОВИЙ АСПЕКТ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ

У науковій праці викладено результати дослідження стану та проблем інвестиційного клімату в Україні. Розкрито поняття інвестиційного клімату, його характеристику та здійснено оцінку за різними показниками. Проаналізовано критерії оцінки інвестиційного клімату за шкалою Роберта Стобауха (Stobaugh) та з'ясовано сучасний стан інвестиційної привабливості України за фіскально-адміністративними критеріями рейтингу Paying Taxes (PwC and the World Bank Group). Мета статті – проаналізувати підходи до визначення чинників впливу на прийняття рішень іноземними інвесторами щодо вкладення своїх капіталів на основі показників рейтингових оцінок індексу інвестиційної привабливості країни. У статті проаналізовано та узагальнено критерії оцінки транснаціональними корпораціями інвестиційного клімату країни потенційного інвестування, які відображають систему цінностей іноземного інвестора та його образ мислення. Встановлено, що важливе місце в системі оцінювання посідає система справляння податків та зборів. Наукова новизна проведеного дослідження полягає у систематизації основних підходів до визначення критеріїв оцінки інвестиційного клімату за різними ознаками та визначення напрямів його покращення в Україні засобами оподаткування. Методологія дослідження базувалася на дедуктивному, індуктивному, раціональному і системному підходах, статистичному та математичному аналізі різних показників та критеріїв оцінки інвестиційного клімату. Практичне значення полягає у систематизації основних підходів до визначення інвестиційної привабливості країни та визначені чинників, за рахунок яких в Україні можливо покращити інвестиційний клімат засобами оподаткування. Перспективним напрямом подальших розвідок у даній проблематиці є визначення переваг від залучення прямих іноземних інвестицій а також напрямків активізації діяльності щодо покращення інвестиційного клімату за допомогою податкових інструментів.

Ключові слова: інвестиційний клімат, критерії оцінки інвестиційного клімату, фіскально-адміністративні критерії оцінки інвестиційного клімату, рейтинги податкового клімату.

ВСТУП

Постановка проблеми. Іноземні інвестори, які планують вести бізнес у тій чи іншій країні, як правило, попередньо проводять аналіз привабливості такої юрисдикції, враховуючи різні аспекти та оцінюючи стан інвестиційного клімату в країні. Забезпечення вигод іноземних інвесторів з одного боку і національних інтересів країни-одержувача зовнішніх інвестицій – з другого залежить від стану інвестиційного клімату в приймаючій країні. Існують різні підходи щодо аналізу та оцінки інвестиційного клімату за допомогою ряду чинників, обмежень і показників, які комбінують під тим чи іншим кутом зору в залежності від поставленої мети. Одним із важливих аспектів визначення інвестиційної привабливості країни є її система оподаткування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема залучення іноземного капіталу та покращення інвестиційного клімату розглядається у працях провідних учених-економістів, серед яких Р. Дєрнберг, П. Фішер, А. Гальчинський, В. Геєць, Т. Єфименко, Я. Жаліло, Ю. Іванов, Ю. Пахомов, А. Соколовська, В. Федоренко, Л. Федулова, Л. Шабліста та багатьох інших. Проте наявні дослідження не повною мірою вирішують існуючі проблеми залучення іноземного капіталу засобами оподаткування.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – дослідження стану інвестиційного клімату на основі показників інвестиційної привабливості країни, визначення чинників впливу на мотивацію інвесторів щодо вкладення іноземного капіталу в економіку

країни та розробка пропозицій щодо його покращення засобами оподаткування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети потрібно, насамперед, визначитись із поняттям інвестиційного клімату, дати його характеристику та здійснити оцінку за різними показниками. Так, інвестиційний клімат включає комплекс умов, які впливають на поведінку інвестора, що приймає рішення про розміщення своїх капіталів, які мають для нього вирішальне значення. Інвестиційний клімат – це багатofакторний феномен та складне наукове поняття, яке має різні варіанти тлумачення.

Під інвестиційним кліматом, зазвичай, розуміють сукупність властивих даних державі, у певний період її розвитку історично та цивілізаційно обумовлених економічних, політичних, соціальних, ресурсних, демографічних, технологічних та інших умов і обставин, що сприяють (або не сприяють) розміщенню інвестицій [1, с. 637].

Варто зазначити, що інвестиційний клімат аналізують за допомогою ряду чинників, обмежень та показників, які комбінують під різним кутом зору в залежності від поставленої мети. Своєю чергою, визначення характерних рис інвестиційного клімату, складання із цього приводу різного роду рейтингів та індексів – один із напрямів сучасної економічної науки. Однак, інвестиційний клімат не буває раз та назавжди заданим та чітко визначеним. Під впливом об'єктивних обставин або ж силою політичної волі, він

може змінюватися.

На нашу думку, найбільш вираженою є оцінка інвестиційного клімату країни потенційного інвестування транснаціональними корпораціями (далі – ТНК), які визначають його за декількома головними критеріями, що відображають образ мислення та систему цінностей іноземного інвестора. До них належать наступні критерії [2, с. 307]:

1. Характеристика місцевого ринку (місткість внутрішнього ринку, відносний добробут або купівельна спроможність населення та потенціал росту цих показників та економіки загалом).

2. Доступ до ринку (місцеві закони та нормативно-правові акти, які дають або обмежують доступ компаній на місцевий ринок, можуть збільшити її прибутковість).

3. Робоча сила (рівень заробітної плати; якість освіти в країнах-одержувачах, оскільки освічених працівників легше підготувати та вони швидше виходять на максимальний рівень прибутковості).

4. Валютний ризик (курс місцевої валюти відносно до головних валют).

5. Можливість репатріації капіталу (нормативно-правові акти, які впливають на можливість повернення капіталу та прибутків до країни походження інвестора; складаються із рівня встановлених податків та зборів, обмежень на вивіз з країни твердої валюти або ускладнених процедур, пов'язаних цими діями).

6. Захист інтелектуальної власності (законодавство з патентування, авторських прав, торгових марок захисту торгових секретів).

7. Торгова політика (ставки митного тарифу, експортно-імпорتنі квоти, складності процесу ліцензування та отримання дозволу, процедура інвестування).

8. Урядове регулювання (нормотворчий клімат, стабільність та прозорість законодавства).

9. Ставки податків та зборів і податкові пільги.

10. Політична стабільність.

11. Рамки макроекономічної політики (економічна стабільність, найважливішим аспектом якої вважається низький передбачуваний рівень інфляції).

12. Інфраструктурні служби підтримки (забезпечення об'єктами функціональної, транспортної, соціальної інфраструктури, рівень якості обслуговування бізнесу).

Необхідно зауважити, що аналіз літературних джерел вказує на відсутність єдиного загально визнаного всеохоплюючого переліку показників, які б у своїй сукупності вичерпно могли охарактеризувати інвестиційний клімат. Зазвичай набір таких показників залежить як від об'єктивних чинників (форми та умов інвестування, їх обсяг і структура та ін.), так і суб'єктивних мотивацій, вибраних авторами подібних рейтингів. Найбільш поширеними та такими, на які найбільше всього звертають увагу іноземні інвестори, є комплексні зведення показників інвестиційного клімату за різними ознаками, а саме: за рівнем економічної свободи – від «The Heritage Foundation's Index of Economic Freedom»; кредитним рейтингом – від «Institutional Investor's

Country Credit Ratings»; рейтингом ризиків – від «Euromoney's Country Risk Ranking»; індексом глобальної конкурентоспроможності – від «Global Competitiveness Report»; індексом економічної креативності – від «Economic Creativity Index»; індексом довіри – від «A.T. Kearney's FDI Confidence Index»; індексом глобалізації – від «A.T. Kearney's Globalization Index»; індексом бізнесового середовища – від «The World Bank's World Business Environment Survey»; індексом прозорості (прозорості) ділових операцій – від (PriceWaterhouseCoopers' Opacity Index); індексом розвитку людини – від «UNDP's Human Development Index»; індексом недорозвинених ринків – від «Emerging Market Access Index» та ін. Привертає увагу той факт, що в матеріалах Інтернет-ресурсу Websites «Investment Climate Indicators» названо 15 різних зведених показників інвестиційного клімату [3].

На нашу думку, заслуговує на увагу класична шкала показників, запропонована Робертом Стобаухом (Stobaugh) – відомим американським економістом, професором, віце-президентом впливової Академії міжнародного бізнесу. Шкала Стобауха, розроблена із урахуванням його особистого досвіду менеджерської роботи у великих корпораціях, адже Стобаух – активний та впливовий автор з питань інвестицій, бізнесового менеджменту та оподаткування. За Стобаухом, корпорації оцінюють інвестиційний клімат країни, в яку вони мають намір інвестувати капітали, за 48-ми показниками, згрупованими у 8 категорій та виражених у столбальній шкалі. Інвестиційний клімат в Україні за Стобаухом знаходиться в цілком позитивному стані.

Серед факторів інвестиційного клімату центральне значення Стобаух відводить грошово-валютним чинникам. Стабільність національної валюти набирає 20 балів, а темпи інфляції – 14 балів. Решта мотивацій вибору іноземним інвестором країни для розміщення капіталів оцінюються ним на рівні 8-12 балів. Важливо, що за Стобаухом, навіть високий рівень інфляції (вище 35%) знижує, але не паралізує повністю інвестиційний процес [4].

На наш погляд, при всіх її перевагах, недолік рейтингової шкали Стобауха полягає в ігноруванні автором впливу на інвестиційний клімат і відповідно динаміку інвестицій з боку оподаткування: структури податкової системи, висоти податкових ставок, а також фіскально-адміністративних процедур і правил бухгалтерського обліку. У цьому зв'язку ми розділяємо позицію експертів міжнародних інформаційно-аналітичних компаній «Херітаж фаундейшн» і «ПрайсВотерхаузКуперс», що необхідною складовою комплексної оцінки інвестиційного клімату, крім власне стану національного господарства та заходів економічної політики, мають бути показники оподаткування та бухгалтерських стандартів.

Компанія «ПрайсВотерхаузКуперс» пропонує такі показники, які характеризують основне, що приймають до уваги інвестори в податковій системі країни, куди вони мають намір вкласти капітали: легкість податків і зручність їх сплати; кількість податкових платежів; час, витрачений на обробку документів; сума податків [5].

Для оцінки інвестиційного клімату за фіскально-адміністративними критеріями ми віддаємо перевагу більш детальнішим показникам, розміщеним в дещо іншій ієрархічній послідовності, а саме:

- кількість податкових платежів, у тому числі митного характеру;
- висота ставок державних і місцевих податків, у тому числі митних тарифів, при особливій привабливості для іноземних інвесторів пропорційних («плоских») податкових ставок;
- тривалість часу, затрачуваного на оформлення декларацій та всієї сукупності податкової документації як з боку платників податків, так і персоналу податкової служби.

Зрозуміло, що для створення найбільш сприятливого для інвестування клімату всі названі показники мають бути мінімізовані.

Як показує міжнародний досвід іноземного інвестування, залежність іноземних інвестицій від індексу інвестиційної привабливості країни має практично пряму залежність. Чим гірший інвестиційний клімат в державі, тим вище інвестор оцінює свій підприємницький ризик та, відповідно, можливість надходження іноземних інвестицій буде меншою. Отже, стан інвестиційного клімату має кількісний вираз, як для самого інвестора, так і для приймаючої сторони у реальному отриманні закордонних інвестиційних ресурсів.

Серед основних чинників, які в першу чергу впливають на інвестиційний клімат та перешкоджають притоку іноземних інвестицій в економіку України, експерти вважають: незавершену урегульованість щодо збереження прав власності; недосконалість діючої системи оподаткування; проблеми митного регулювання, а особливо – високий рівень корупції та бюрократичних бар'єрів [6].

З цього можна зробити висновок, що в боротьбі за перерозподіл інвестиційних потоків в умовах інтеграції національних економік кардинальну роль відіграє державне регулювання економіки та продумана податкова політика, як одна із її основних складових частин.

Підсумовуючи, важливо вяснити як оцінюють інвестиційну привабливість України насамперед самі іноземні інвестори. Ми погоджуємось із оцінкою інвестиційної привабливості, яку визначають експерти PWC, які дали досить позитивну оцінку стану інвестиційного клімату в Україні. На їх переконання, Україна в останні роки значно просунулася в плані зниження кількості податків і ставок оподаткування. Також були спрощені процедури податкової звітності. Все це дозволило помітно поліпшити позиції нашої країни в світовому рейтингу простоти сплати податків. Якщо в 2012 році з 190 країн Україна перебувала на 181 місці, майже в кінці списку, то за 6 років країна змогла поліпшити свій рейтинг на 138 позицій [7].

Чинники, за рахунок яких Україна поліпшила свої показники в рейтингу:

1. Україна стала єдиною країною в регіоні Східної Європи і Центральної Азії, яка в 2016 році знижувала ставки податків. Так, зниження ставки ЄСВ дозволило знизити податкове навантаження на бізнес.
2. Можливість подання податкової звітності в

електронному вигляді суттєво економить час для платника податків.

3. В Україні, порівняно з іншими країнами, відносно прості правила для бізнесу щодо внесення змін та правок у податкові декларації та декларації з відшкодування ПДВ за експортними операціями.

4. Бізнес в Україні адаптується і звикає до зближення податкового і бухгалтерського обліку.

Однак, за даними рейтингу «Paying Taxes 2019» Україна посіла 54 місце, тим самим погіршила на 11 пунктів у порівнянні з Paying Taxes 2018 (43 місце). На думку партнер PwC Україна В'ячеслава Власова, це пов'язано з тим, що протягом 2018 року «...в Україні не відбулося суттєвих змін у податковому законодавстві. Проте така відносна стабільність позначилася на позиції нашої країни у рейтингу, адже у більшості інших країн-учасниць рейтингу було впроваджено певні податкові реформи». Також він зазначає, що у світі спостерігається чітка тенденція «...до скорочення кількості часу, який витрачає бізнес на ведення податкового обліку. Проте в Україні цей показник у 1,5 рази більший, ніж у інших країнах Європи та Центральної Азії; і таким чином має найбільший потенціал до покращення» [8].

Саме тому необхідно спрямувати зусилля на зниження часу і трудовитрат для бізнесу на підготовку звітів, що дозволить помітно поліпшити позицію України у світовому рейтингу. Своєю чергою, на покращення цих показників вплине: спрощення правил обліку; спрощення форм податкових декларацій та податкових накладних; відмова від паперового документообігу; подальша автоматизація процесу взаємодії бізнесу з фіскальними органами.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Як показав проведений аналіз чинників, що впливають на покращення інвестиційного клімату в країні, зниження ставок податків – не є головною причиною для зростання інвестиційної привабливості. Мають бути покращені, насамперед взаємовідносини фіскальних органів та іноземних інвесторів.

Також для поліпшення податкового клімату з боку державних органів потрібно створити повноцінний електронний кабінет платників податків, який, на жаль, в даний час використовується платниками податків переважно в якості електронної поштової скриньки.

Не менш важливим є введення електронного аудиту (перевірка фіскальними органами податкової звітності дистанційно, без виїзду на підприємство).

Отже, з боку якості інвестиційного клімату, хоч резерви його покращення ще далеко не вичерпані, серйозних перешкод для прямих іноземних інвестицій в економіку України не існує. Питання інвестиційного клімату знаходяться під постійним контролем вітчизняних урядових структур. Та найбільшими перешкодами залишається високий рівень корупції та адміністративні бар'єри, а тому числі і фіскальні.

Ретельного вивчення потребує визначення напрямків поліпшення інвестиційного клімату за допомогою податкових інструментів, насамперед

використання їх для залучення іноземного капіталу для розвитку економіки України в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
2. Рогач, О. І. Транснаціональні корпорації: підручник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 400 с.
3. McConnell, D. Websites: Investment Climate Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecolu-info.unige.ch/archives/ceeman02/0475.html>.
4. Prokopenko, I. A. Investing activity of non-residents in the conditions of integration processes: fiscal aspect. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [The Manuscript. irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?](http://irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?)
5. Paying Taxes: The Global Picture. Overall ranking and data tables. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pwc.com>.
6. Прокопенко, І. А. Податкове стимулювання залучення прямих іноземних інвестицій в Україну в контексті досвіду зарубіжних країн [Електронний ресурс] / І. А. Прокопенко, В. О. Гаврилова // Науково-практичний інтернет-семинар НДФІ УДФСУ до Дня науки «Фіскальна політика в умовах макроекономічної стабілізації». – Режим доступу: <http://ndi-fp.asta.edu.ua/InternetConf.php/>
7. В Україні вдвічі покращився рейтинг податкового клімату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/415318/v-ukrayini-vdvichi-pokrashhyvsya-rejtyng-podatkovogo-klimatu>.
8. Paying Taxes 2019. A unique report by PwC and the World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc-paying-taxes-2019.pdf>.

REFERENCES

1. Mochernyj, S. V. (Ed.). (2000). Ekonomichna encyclopediya [Economic Encyclopedia]. Т. 1. Kyi'v: Vydavnychij centr «Akademija» [in Ukrainian].
2. Rogach, O. I. (2008). Transnacionalny korporacyi [Transnational corporations]. Kyi'v: Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyi'vs'kyj universytet» [in Ukrainian].
3. McConnell, D. (2009). Websites: Investment Climate Indicators. Retrieved from <http://www.ecolu-info.unige.ch/archives/ceeman02/0475.html> [in English].
4. Prokopenko, I. A. (2009). Investing activity of non-residents in the conditions of integration processes: fiscal aspect. Retrieved from irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe? [in Ukrainian].
5. Paying Taxes: The Global Picture. Overall ranking and data tables. Retrieved from <http://www.pwc.com> [in English].
6. Prokopenko, I. A., Gavrylova, V. O. Podatkove stymuljuvannja zaluchennja prjamyh inozemnyh investycij v Ukrai'nu v konteksti dosvidu zarubizhnyh krai'n. Retrieved from <http://ndi-fp.asta.edu.ua/InternetConf.php/> [in Ukrainian].
7. V Ukrai'ni vdvichi pokrashhyvsja rejtyng podatkovogo klimatu. Retrieved from <https://news.finance.ua/ru/news/-/415318/v-ukrayini-vdvichi-pokrashhyvsya-rejtyng-podatkovogo-klimatu>. [in Ukrainian].
8. Paying Taxes 2019. (2019). A unique report by PwC and the World Bank Group. Retrieved from <https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc-paying-taxes-2019.pdf> [in English].

Прокопенко Ирина Адольфовна. НАЛОГОВЫЙ АСПЕКТ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА

В научной работе изложены результаты исследования состояния и проблем инвестиционного климата в Украине. Раскрыто понятие инвестиционного климата, его характеристику и осуществлена оценка по различным показателям. Проанализированы критерии оценки инвестиционного климата по шкале Роберта Стобауха (Stobaugh) и определено современное состояние инвестиционной привлекательности Украины за фискально-административными критериями рейтинга Paying Taxes (PwC and the World Bank Group). Цель статьи – проанализировать подходы к определению факторов влияния на принятие решений иностранными инвесторами о вложении своих капиталов на основе показателей рейтинговых оценок индекса инвестиционной привлекательности страны. В статье проанализированы и обобщены критерии оценки транснациональными корпорациями инвестиционного климата страны потенциального инвестирования, которые отражают систему ценностей иностранного инвестора и его образ мышления. Установлено, что важное место в системе оценивания занимает налоговая система страны. Научная новизна проведенного исследования заключается в систематизации основных подходов к определению критериев оценки инвестиционного климата по различным признакам и определению направлений его улучшения в Украине средствами налогообложения. Методология исследования основана на дедуктивном, индуктивном, рациональном и системном подходах, на статистическом и математическом анализе различных показателей и критериев оценки инвестиционного климата. Практическое значение заключается в систематизации основных подходов к определению инвестиционной привлекательности страны и определены факторы, за счет которых в Украине возможно улучшить инвестиционный климат средствами налогообложения. Перспективным направлением дальнейших исследований в данной проблематике является определение преимуществ от привлечения прямых иностранных инвестиций, а также направлений

активизации деятельности по улучшению инвестиционного климата с помощью налоговых инструментов.

Ключевые слова: инвестиционный климат, критерии оценки инвестиционного климата, фискально-административных критерии оценки инвестиционного климата, рейтинги налогового климата.

Prokopenko Iryna A. TAXATION AS A COMPONENT OF INVESTMENT CLIMATE

The research paper presents the results of the study of the state and problems of the investment climate in Ukraine. The concept of the investment climate, its characteristics and the estimation on different indicators have been revealed. The criteria for assessing the investment climate on the Stobaugh scale have been analyzed and the current state of investment attractiveness of Ukraine according to the fiscal and administrative criteria of the Paying Taxes (PwC and the World Bank Group) has been determined. The purpose of the paper is to analyze the approaches to determining the factors influencing decision-making by foreign investors regarding the investment of their capital based on the indexes of rating assessments of the investment attractiveness index of the country. The article analyzes and summarizes the criteria for assessing the investment climate of transnational corporations in the country of potential investment, which reflects the system of values of foreign investors and their way of thinking. It has been established that an important place in the system of valuation is the system of collecting taxes and fees. The scientific novelty of the research is to systematize the main approaches to determining the criteria for assessing the investment climate by various features and to determine the directions for its improvement in Ukraine by means of taxation. The methodology of the research was based on deductive, inductive, rational and systematic approaches, statistical and mathematical analysis of various indicators and criteria for assessing the investment climate. The practical significance is to systematize the main approaches to determining the investment attractiveness of the country and identify the factors by which in Ukraine it is possible to improve the investment climate by means of taxation. A promising direction for further exploration in this problem is to identify the benefits of attracting foreign direct investment, as well as directions for activating activities to improve the investment climate through tax instruments.

Key words: investment climate, criteria of investment climate assessment, fiscal and administrative criteria for investment climate assessment, tax climate ratings.

Одержано 14.04.2019 р.